

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5034-5056>

Eser Geçmişi / Article Past:

Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted
31/08/2023 04/10/2023

Çeviri Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/>

Translated Paper

Filistin’de İngiliz Varlığının Oluşumu, 1838- 1882: Balfour Politikasının Kökenleri

Britain in Palestine, 1838-1882: The Roots of the Balfour Policy

Öz

Bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğunun Filistin topraklarında 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yoğun bir şekilde kendini gösteren İngiliz varlığının oluşum süreci ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir. Çalışmada ayrıca 1948 yılında kurulan İsrail devletinin kuruluşunda büyük rol oynayan 1917 Balfour Deklerasyonu’nun da ilan edilme sürecine nasıl geldiği konusuna da değinilmektedir. İngilizlerin Filistin’deki nüfuzlarının artmasına neden olan başta dini ve kültürel yatırımları olmak üzere Osmanlı azınlıklarının korunması ve Yahudilerin restorasyonu yani Protestanlığa kazandırılarak Filistin’e dönmelerini sağlamak, kolonizasyon hareketleri bu makalenin ana başlıklarını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Osmanlı Devleti, Balfour Deklarasyonu, İngiliz varlığı

Giriş

Yirminci yüzyılın başlarında Filistin’de neler olduğunu ve daha da spesifik olarak Filistin sorununun Yakın Doğu’ya nasıl dayatıldığını anlamak için (çünkü bu sorun bölgenin kendi içinde ortaya çıkmadı, dışarıdan oraya yerleştirildi), Avrupa’nın Kutsal Topraklar politikasının temellerini araştırmalıyız. Bu sorunun temelleri on dokuzuncu yüzyılda atılmıştır. Yine de Birinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar, Kutsal Toprakların -İngiliz Yönetimi kurulana kadar Filistin olarak adlandırılıyordu- tek bir Avrupalı güç tarafından münhasıran kontrol edilmesi düşünülemezdi. Kutsal Toprakların oldukça gündeme geldiği, 1831-1840 yılları arasında Mısır’ın Suriye ve

*Makalenin orijinal künyesi: Scholch, Alexander. "Britain in Palestine, 1838-1882: The Roots of the Balfour Policy." Journal of Palestine Studies 22, no. 1 (1992): 39–56. <https://doi.org/10.2307/2537686>.

****Alexander Scholch** (1943-1986) Almanya’daki Erlange Üniversitesi’nde çağdaş Orta Doğu Tarihi profesörüyüdü.

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) Lisans ile lisanslanmıştır.

ORAFAM Journal - Muş Alparslan Üniversitesi Ortadoğu ve Afrika Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi , lisanslama politikası ile telif hakkının ve kullanıcı haklarının açık olmasını sağlar. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlar. / ORAFAM Journal - Muş Alparslan University Middle East and African Research Center Journal ensures that copyright and user rights are open with its licensing policy.

Filistin'e hâkimiyeti sırasında Avrupa'nın siyasi ve dini-kültürel nüfuzuna kadar geçen süreçte, başta İngiltere, Rusya, Fransa ve Prusya (Almanya) olmak üzere Avrupalı güçlerin hepsi Filistin'deki varlıklarını inşa etmeye ve genişletmeye çalıştılar. Bunu özellikle dini azınlıkların korunması da dâhil olmak üzere dini-kültürel yollarla yaptılar. Bu amaçla, her biri kendi vatandaşlarının hayırseverlik kültür ve misyonerlik faaliyetlerini enerjik bir şekilde destekledi.

Avrupa'nın on dokuzuncu yüzyıl Filistin'indeki çıkarları iki düzeyde tartışılabilir. Avrupa hükümetleri arasındaki politika düzeyinde ve on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sının Filistin politikasının geliştiği bağlamdaki hükümet dışı ve toplumsal arzular, eğilimler ve hareketler düzeyinde. Bu sonuncular arasında hem kıtada yaygın olan Barışçıl Haçlı Seferi fikrini hem de Filistin'deki geleneksel Hıristiyan ve Yahudi çıkarlarını, özellikle de İngilizlerin Yahudilerin restorasyonu şeklindeki şiliastik¹ kavramını saymak gerekir. Filistin'in Avrupa tarafından sömürgeleştirilmesine yönelik talepler, genellikle yukarıda bahsedilen eğilimlerle bağlantılı olarak, Siyonizm'in yükselişinden önce bile Avrupalı Yahudilerin çabalarına bağlıydı. Avrupa'nın Filistin'deki çıkarlarına ilişkin bir çalışma, Siyonist hareketin on dokuzuncu yüzyılda Filistin'in ıslahı ve kolonileştirilmesine adanmış birçok Avrupa hareketinden yalnızca birini temsil ettiğini gösterecektir. Siyonist hareket, bu oyunun nispeten sonlarına kadar kurumsal bir biçimde ortaya çıkmadı. Dahası, İngiliz manda yönetimi kurulana kadar, Siyonist hareketin rakip isteklere karşı zafer kazanacağı hiçbir şekilde kesin değildi². Zafer kazanmış olması, Siyonizm'in temsilcilerinin becerisi ya da tek tek İngiliz politikacıların yüce gönüllülüğünün bir sonucu değildi. Daha ziyade, Birinci Dünya Savaşı güçlerinin bir araya gelmesinin ve İngiliz emperyalizmi ile Siyonist hareketin çıkarlarının kısmen birleşmesinin bir sonucuydu. On dokuzuncu yüzyılın İngiliz Yahudi olmayan Siyonistleri yani Siyonizm'in Yahudi olmayan destekçilerinin öncüleri, bu yakınlaşmanın ideolojik ön çalışmalarını yürütmüşlerdir. Tüm bu gelişmelerin çıkış noktası, 1830'ların sonundan Kırım Savaşına kadar olan dönemde başlayan Kutsal Toprakların Avrupa'nın siyasi ve dini-kültürel nüfuzuna açılmasıydı. 1831 yılında Mısır hükümdarı Mehmed Ali, oğlu İbrahim komutasındaki ordusunu Konstantinopolis'teki Osmanlı sultanına karşı gönderdi. Filistin'i de içine alan Suriye'nin tüm coğrafi bölgesini fethetti. Mehmed Ali, yayılmacı politikaları karşısında Avrupalı güçlerin, özellikle de İngiltere'nin iyi niyetini sağlamak için iki şey yaptı. İlk olarak, fethettiği bölgelerdeki gayrimüslim dini cemaatlerin üyelerine karşı her türlü açık ayrımcılığı ortadan kaldırdı. Yeni hükümdarın tebaası olarak bu insanlar çoğunluk ile aynı haklara sahip oldular ve hatta bir dereceye kadar da ayrıcalıklı hale geldiler. İkinci olarak, Avrupalıların iç bölgelerde konsolosluk açmalarına ve dini misyonerlik faaliyetlerini genişletip kurumsallaştırmalarına izin vererek siyasi ve dini-kültürel nüfuzlarını kolaylaştırdı. Bu bağlamda Filistin'deki en önemli olay, 1838

-
- 1 Mesihin 1000 yıl boyunca yeryüzünde hüküm sürmek için geri dönmesinin beklendiği doktrini; binyılcılık.
 - 2 Geriye dönük dönemselleştirmenin bir örneği için, Filistin sorununun Montefiore'nin 1849'daki ziyaretiyle başladığını öne süren Hammad, s. 8-13'e bakınız.

yılında Kudüs'te bir İngiliz konsolosluğunun kurulmasıdır. Osmanlılar, 1840'ta Mısırlılar kovulduktan sonra bile Mehmed Ali'nin politikasını sürdürmek zorunda kaldıkları için, Kudüs, başka Avrupalı konsolosların³ ve din adamlarının girişine tanık oldu. Sonuç olarak, Avrupa kamuoyunun Kutsal Topraklara olan ilgisi belirgin bir şekilde arttı. Böylece Filistin, Avrupa'nın karşıt çıkarlarının girdabına düştü: Büyük Güçlerin on dokuzuncu yüzyıldaki Doğu sorunu, Kutsal Topraklar görüldüğünde, aşırı arzular uyandı, planlar tasarlandı ve vizyonlar serbest bırakıldı. Ancak bunların hiçbiri, sultanın Avrupalıların (özellikle İngiliz ve Avusturyalıların) yardımı olmadan Mısırlıları, Suriye ve Filistin'den çıkaramayacağı gerçeğine rağmen, siyasi olarak uygulanabilir değildi.

Avrupa'nın müdahalesi Osmanlı İmparatorluğunun bütünlüğünü korumak için yapıldığından (özellikle İngiltere'nin Ortadoğu politikası, imparatorluğun çekirdeğinin korunmasını acil bir hedef olarak görüyordu), Osmanlı topraklarının bölünmesi söz konusu olamazdı. Sorun -on dokuzuncu yüzyılın Doğu sorunu- Avrupalı güçlerin çıkarlarını korumak için Osmanlı İmparatorluğunun ne kadarının ve ne şekilde korunması gerektiği idi. Avrupa'nın nüfuzu toprak kontrolü şeklinde olamayacağına göre, bu sadece bir nüfuz meselesi olabilirdi. Avrupalı güçlerin nüfuzlarını kullanmaya çalıştıkları en önemli araçlardan biri, Osmanlı İmparatorluğundaki gayrimüslim azınlıkların korunması idi.

İngiliz Varlığının Kurulması ve Avrupa Kültürel-Dini Nüfuziyeti

İngiltere'ye göre Rusya ve Fransa, azınlıkları koruma yoluyla nüfuz kazanma yarışında öne geçmişti. Birincisi Ortodoks Hıristiyanların geleneksel koruyucu gücü iken, ikincisi hem Filistin'de hem de genel olarak Orta Doğuda Katolik Hıristiyanlar için aynı konuma sahipti. Bu farkın kapanmasının zamanı gelmişti. Ancak Avrupa'nın Protestan güçlerinin liderleri olarak İngiltere ve Prusya'nın önce kendi himayesindeki kişileri bulmaları (ya da daha doğrusu yaratmaları) gerekiyordu: Yahudiler ve Protestanlar. Filistin'e ayak basmak ve herhangi bir müdahil olma hakkını kullanmak için, bir dereceye kadar Rusya ve Fransa'nın doğal güçlü noktalarıyla mücadele etmek zorunda kalacaklarının farkındaydılar. Bunun sonucunda 1838 yılında Kudüs'e bir İngiliz konsolosu atanmıştır. Bu atamadan başlangıçta, bölgedeki Rus etkisinin korkulan genişlemesine karşı bir denge unsuru oluşturması bekleniyordu⁴. Böylece Avrupa'nın Filistin'e sistematik olarak nüfuz etmesinin ilk adımı, Doğu sorununa ilişkin Avrupa rekabeti bağlamında atılmış oldu. Bu rekabet, söz konusu dönemde de en önemli faktör olmaya devam etmiştir. Ancak Protestanlığın Kutsal Topraklarda Ortodoks ve Katoliklerin dini kurumlarıyla rekabet edebileceği kurumsal bir tabanı hâlâ yoktu.

3 Bunlar arasında bir Prusya konsolosluğu (1842), bir Fransız ve Sardunya konsolosluğu (1843), bir Amerikan konsolosluğu (1844) ve bir Avusturya-Macaristan konsolosluğu (1849) vardı.

4 Bu konuda özellikle bkz. Verete, "Why was a British Consulate Established in Jerusalem?" pp. 316- 45., Verete sadece Tibawi'nin (British Interests, s. 2,27, 34ff.) bir İngiliz konsolosun atanmasının İngiliz misyonerlerin taleplerinden kaynaklandığı iddiasını değil, aynı zamanda Siyonist literatürde bu önlem ile İngiliz koruması altındaki "Yahudilerin geri dönüşü" için İngiliz çabaları arasında sıkça kurulan doğrudan bağlantıyı da reddeder.

Bu temel, 1841 yılında Kudüs'te bir Anglo-Prusya Piskoposluk makamının kurulması ve bir Protestan katedralinin inşa edilmesiyle oluşturulmuştur: İnşa edilen Christ Church (İsa mesih Kilisesi), 1849 yılında bu amaca adanmıştır⁵. Protestan bir piskoposun yerleştirilmesi, İngiliz misyoner cemiyetlerinin (özellikle 1799'da kurulan Kilise Misyonerlik Topluluğu *Church Missionary Society* ve 1809'da kurulan Londra Yahudiler Arasında Hıristiyanlığı Yayma Derneği *London Society for Promoting Christianity among the Jews*⁶) faaliyetlerinin yanı sıra İngiliz hükümetinin siyasi çıkarları ve IV. Friedrich Wilhelm yönetiminde yürütülen Prusya kilise politikalarının bir sonucudur.

İngiltere'de, Filistin'de bir Protestan piskoposluğu fikri yeni değildi; özellikle nüfuzlu Shaftesbury Kontu tarafından desteklenmişti. Dolayısıyla, özellikle Anglikan kilisesinin daha büyük bir etkiye sahip olması nedeniyle, Prusya'ya yönelik bir anlayış hızla hayata geçirildi. Piskoposlar dönüşümlü olarak İngiliz ve Prusya krallıkları tarafından atanacak, ancak her zaman Canterbury başpiskoposu tarafından takdis edilecekti. Hem Prusya hem de İngiltere, destekleri için eşit oranda katkıda bulunacaktı.

Din değiştirmiş bir Yahudi olan Michael Solomon Alexander'ın⁷ ilk piskopos olarak seçilmesinde, onun Protestan bir topluluğun etrafında kristalleşebileceği bir çekirdek oluşturma hedefi etkili olmuştur. Bir başka etkili olan faktör de, belirleyici itici gücünü Kudüs'ten alması beklenen Yahudilerin restorasyonu, yani Yahudilerin din değiştirmesiydi⁸. Bir konsolos atanmadan önce, Londra Yahudiler Arasında Hıristiyanlığı Yayma Cemiyetinin misyonerleri, Kutsal Topraklardaki en önemli İngiliz temsilcileriydi. Bu nedenle Piskopos Alexander'ın başlıca görevinin Yahudilerin din değiştirmesi olması gerekiyordu; en azından din değiştiren Yahudilerden Protestan bir cemaat oluşturması bekleniyordu. Michael Solomon Alexander, aynı zamanda, yetkililerin izni olmadan 1839 yılında bir Protestan kilisesi inşa etmeye başlamış olan yukarıda adı geçen Londra Cemiyetinin bir temsilcisiydi. Kilise inşaatının başlangıcı Osmanlı kanunlarına aykırı olsa da bu süreç ancak 1845 yılında sultanın fermanıyla kesin olarak onay verilmiştir. Christ Kilisesi nihayet 1849 yılında adanmıştır.

Yahudilerin din değiştirme oranı kuşkusuz çok düşüktü; Protestan misyonerlere karşı dirençleri aşılamaz görünüyordu. Bu nedenle, Alexander'ın halefi Samuel Gobat⁹, sırayla yapılan anlaşma uyarınca Prusya tarafından atanarak 1849'da Kudüs'e gönderildi ve buradaki İngiliz-Prusya ortaklığı dâhilindeki Protestan Piskoposluğunun Yahudilerin Protestanlaştırılması gibi bu orijinal hedefi bu kişi bir kenara bıraktı. Piskopos Samuel

5 Piskoposluğun kuruluşu ve on dokuzuncu yüzyılda Filistin'deki Anglikan ve Alman Protestan faaliyetleri hakkında bkz. Greaves; Tibawi, *British Interests*; Hajjar, *L'Europe*; Schmidt-Clausen; Hertzberg; Hanselmann; Mahafiza, pp. 40-70; Sinno.

6 Bu noktada, bkz. de la Roi, 111, pp. 172-203; and Hammer.

7 Bkz: Corey

8 Friedrich Wilhelm IV'ün bu konudaki tutumu Sinno, s. 32-40'da tartışılmaktadır.

9 Bkz: Carmel, *Christen als Pioniere ini Heiligen Land*, chapter 3. (Bu kitap Basel Hac Misyonu'nun Filistin'deki faaliyetlerinin (Activities of the pilgrimage mission of Basel in Palestine.) bir tarihçesidir).

Gobat misyonerlik gayretini öncelikle Filistin'deki yerli Ortodoks Hıristiyanlara yöneltti. Siyasi çizgideki bu değişim ve piskoposluğun din değiştirme faaliyetleriyle bağlantılı olarak, Filistin'deki Yahudiler, İngiltere'nin güçlendirilmiş siyasi koruması altına alındı¹⁰. Kudüs'e atanan ilk İngiliz konsolosu olan Young, 1839'da resmi görevlerinin önemli bir parçası olarak Yahudilerin genel korunmasıyla ilgilenmekle görevlendirilmişti ve halefi Finn 1846 baharında orada hükümet hizmetine girdiğinde, bu görevi yerine getirmesi de emredildi. İngiliz tebaası olsun ya da olmasın tüm Yahudileri kanatları altına alması bekleniyordu. Young 1839 tarihli bir raporunda, Filistin'in gelecekteki meselelerinde iki grubun güçlü bir söz hakkı talep edeceğinden kuşku duymadığını yazıyordu: Birincisi, Tanrının bu toprakların mülkiyetini başlangıçta verdiği Yahudiler; ikincisi ise onların meşru halefleri olan Protestan Hıristiyanlardı. Büyük Britanya her iki grubun da doğal koruyucusu olacak ve bundan böyle Filistin'e yönelik isteklerini gerçekleştirmek için ortak bir cephe oluşturacaklardı¹¹.

1850 yılında Protestanlar Osmanlı İmparatorluğunda resmi bir dini cemaat olarak tanınmış ve böylece bu koruma işlevinin yerine getirilmesi için güvenli bir temel oluşturulmuştur. Prusya ile işbirliği içinde bir Protestan piskoposluğu kurulmuştu, Kudüs'te Evanjelik bir katedral vardı ve İngiltere, Filistin'deki tüm Yahudilerin (özellikle de bunu isteyenlerin) korumasını üstlenmişti. Ancak bunun üzerine inşa edilen siyasi nitelikteki tüm umutlar ve çabalar hayal ürünü olarak kalmaya mahkûmdu.

Avrupa genelinde, 1830'ların Doğu krizleri sırasında ve 1840'ların başında, özellikle de Mısırlıların Suriye'den çıkarılması sırasında Avrupalı güçlerin sultanı desteklemesiyle bağlantılı olarak, Filistin'i ele geçirme veya kontrol etme projeleri ve talepleri ortaya çıktı. Örneğin 1841'de İngiliz misyoner çevrelerinden, Türklerin dağınık imparatorluğuna ait toprakların kaderinin belirleneceği Mısırlıların geri çekilmesinin sunduğu bu altın fırsatın heba edilmemesi için bir çağrı yapıldı. Genelgede Avrupa'nın Babıali'den Filistin'i Hıristiyan dünyasıyla birleştirmesini ve böylece Filistin'in Avrupa ve Asya'nın Hıristiyan hükümdarlarının himayesi altında bağımsız, kendi kendini yöneten bir Hıristiyan toprağına dönüştürülmesini talep etti. Tüm Hıristiyan ulusların kabul edeceği ve krallık yetkisinin de tam olarak tanıyacakları bir hükümdar atanmalıdır. Genelgeye göre, bu Hıristiyan krallığı Mısır hükümdarının yayılmacı çabalarına karşı koruyucu bir bariyer olacağından, Osmanlı sultanı bunu şüphesiz kabul edecektir¹².

Bu fırsat değerlendirilmeden geçip gitti. Avrupa'nın Yakın Doğudaki siyaseti 1850'lerin başında ülkeye (Osmanlı İmparatorluğu) zorla ekonomik nüfuz yoluyla yeni bir nitelik kazanırken, Kutsal Topraklara kültürel-dinsel nüfuz Avrupa'nın buradaki

10 Bu bağlamda, bkz. Hyamson, *The British Consulate in Jerusalem*. 1856 yılında Filistin'de İngiliz koruması altında 697 kişi vardı ve bunların 192'si İngiliz tebaasıydı. Bu kişilerin dini aidiyetleri söz konusu olduğunda, 448'i Yahudi ve sadece 56'sı Protestandı: ISA-BCJ, J22/6. (Kudüs'teki Majestelerinin Konsolosluğunun Yetki Alanı İçinde İngiliz Korumasından Yararlanan Tüm Kişilerin Genel Dönüşü, 21 Temmuz 1856). 1879 yılında Kudüs sancağındaki yerli Protestan cemaatinin sayısı 603 kişiydi: PRO-F.O. 195, cilt 1264 (Kudüs, 1 Ekim 1879).

11 Hyamson, *The British Consulate in Jerusalem*, 1, p. 4.

12 Filistin'in Bağımsız Bir Devlet Haline Getirilmesi Projesi Genelgesi, 1841.

politikalarında daha önemli olmaya devam etti. Kuşkusuz, 1856'dan sonra hızlanan kültürel-dinsel coşku, siyasi iddialarla birleşerek bir yeniden fetih, yani sömürgeleştirme talep etti. Böylece toprak talepleri ileri sürüldü ve varsayımsal çıkar alanları işaretlendi. Ancak Osmanlı İmparatorluğunun varlığı Büyük Güçler tarafından temelden sorgulanmadığı sürece, ne Kırım Savaşından sonraki aşamada ne de 1882'de Mısır'ın İngiliz işgalinden sonraki yıllarda bu tür talepler gerçekleştirilemedi.

Bu nedenle, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğuna yönelik politikası on dokuzuncu yüzyılın sonlarında değiştiğinde bile, İngiltere Protestanlar ve Yahudiler için özel bir koruyucu güç olma rolüyle ve ticaretini geliştirmekle yetinmek zorunda kalmıştır. Aynı şekilde Fransa, Orta Doğudaki tüm Katolikler üzerinde dini hamilik iddiası ve Suriye politikası çerçevesinde Kudüs'teki Katolik çıkarlarının enerjik bir şekilde desteklenmesinden memnun olmalıydı. Öncelikli ilgisi İstanbul ve Boğazlar üzerinde yoğunlaşan Rusya, Filistin'deki Ortodoks varlığını ve kaynaklarını korumak için iddialı olmaktan çok savunmacı bir politika izledi. Son olarak, Almanya kendisini ticari bağlantılar kurmak ve Hıristiyan hayır işleri aracılığıyla varlığını geliştirmekle sınırladı: Kutsal Topraklardaki Alman yerleşimlerinin bile, özellikle 1880'lerden sonra, Konstantinopolis ile bağların gelişmesini tehlikeye atmasına izin verilmedi¹³. Hatta bir anlamda Alman İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğunun bütünlüğünün başlıca koruyucusu olarak İngiltere'nin konumunu devraldı. Bu birliktelik ancak Büyük Güçlerden birini ortak olarak arayan Siyonist hareket ve I. Dünya Savaşının bu konuda açtığı olanaklar sayesinde bozuldu. Bu nedenle Kırım Savaşının patlak vermesinden Birinci Dünya Savaşına kadar Filistin'deki Batı Avrupalı konsoloslara, görev yerlerinde Osmanlı İmparatorluğunu yeniden canlandırma çabalarına zarar verebilecek ve bütünlüğünü zedeleyebilecek her şeye son vermeleri talimatı verilmişti. Ancak aynı zamanda Avrupalı güçler yüksek sesle ve sık sık bir Barışçıl Haçlı Seferi, Kutsal Toprakların etkin bir şekilde ele geçirilmesi çağrısında bulunuyorlardı. Büyük Akdeniz gemicilik şirketleri artık düzenli olarak Filistin limanlarına uğruyor ve ülkeye Hristiyan hacıları ve gezgin kalabalıkları getiriyordu. Tatil dönemlerinde Kudüs sokaklarını dolduran hacıların sayısı kentte yaşayanların sayısından daha fazlaydı. Kutsal Topraklara yönelik dini ve İncil bağlantılı arkeolojik ilgi, mezhepsel, bilimsel ve siyasi yönelimleri olan ulusal dernekler bazı durumlarda yayınevleri tarafından da desteklenmiştir. Misyonerler, hacılar ve Filistin kaşifleri göz ardı edilemeyecek bir literatür oluşturdular. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Avrupalılar Filistin hakkında, Avrupa dışındaki herhangi bir bölge

13 Yakın zamana kadar on dokuzuncu yüzyılda Almanya'nın Filistin politikasına ilişkin tek çalışma esasen Roth'un çalışması ve Carmel'in "Die Deutsche Palestine Politik 1871-1914" adlı eseri idi. Carmel bu sorunu imparatorluk hükümetinin Tapınakçılarla olan ilişkisinin bir örneği olarak ele alır. Roth'un kitabı ise kesin kaynak referansları olmaksızın popülerleştirilmiş bir tanımlamadır. Dahası, Roth elindeki malzemedden biraz bunalmış olacak ki, Kayzer II. Wilhelm döneminde "Filistin uzun zamandır hammadde kaynaklarına, sermaye yatırımlarına, tüketici pazarlarına, hisse senetlerine ve kâr paylarına, siyasi güç pozisyonlarına ve bunların askeri yollarla korunmasına odaklanan yaygın Alman faaliyetlerinin ana üssü olmuştur" (s. 238) şeklindeki tamamen yanlış yönlendirilmiş gözlemine yer veriyor. Alman emperyalizminin ana üssü olarak Filistin miydi? Her halükarda, artık elimizde iki Arap tarihçinin çalışmaları var: *Mahafiza*, 1. ve 2. bölümler ve özellikle Sinno'nun, pasajı. Sinno'nun çalışması bugüne kadarki en kapsamlı ve en farklılaştırılmış portredir.

hakkında edinebileceklerinden daha ayrıntılı bilgi edinebiliyorlardı. Avrupa kamuoyu, Filistin’de mülkiyet hakları olduğuna, Avrupa dışındaki diğer topraklarda olduğundan daha fazla inanıyordu. Avrupa’nın Filistin politikasının geliştiği ortamda, hükümet dışı çabalar, hareketler ve talepler hem bir teşvik hem de ideolojik meşrulaştırma işlevi gördü. Filistin’deki bu istekler sadece sınırlı ölçüde barışçıl olmuştur. Gerçekten de, on dokuzuncu yüzyılın Doğu krizi sırasında, bu talepler genellikle Avrupa’nın Filistin’i işgal etmesi ve yönetmesi için saldırgan taleplere dönüştü.

Yahudilerin Restorasyonu

İngiltere’nin Yahudi olmayan Siyonistleri 1840larda Yahudilerin restorasyonu kavramıyla günlük siyasete girdiler; bu tür kavramlar dış politika düzeyinde işlendi. 1840 yılında Palmerston, Lord Shaftesbury’nin etkisi altında, sultanı Yahudilerin geri dönüşü fikrine ikna etmeye çalıştı ve Filistin’e yerleşmelerinin teşvik edilmesi gerektiğini savundu. Bir yandan sultan ve imparatorluk, çok sayıda zengin kapitalistin Filistin’e vereceği zenginlikten kâr edecekti. Öte yandan, oradaki Yahudiler Mehmed Ali’nin gelecekteki hırslarına karşı bir engel oluşturacaktı. 1840’larda birçok İngiliz gazeteci, din adamı, politikacı, sömürge yetkilisi ve subay daha doğrudan davrandı: Yahudilerin restorasyonu hedefini gerçekleştirmek ve bölgedeki İngiliz stratejik ve ticari çıkarlarını korumak için şu ya da bu şekilde Yahudi kolonilerini ve hatta İngiliz koruması altında bir Yahudi devletini zorunlu kıldılar¹⁴. Filistin’in İngiltere tarafından doğrudan işgali ya da kontrolü için aynı derecede acil talepler daha sonra, önce 1880 civarındaki kriz yıllarında, ardından da I. Dünya Savaşı sırasında dile getirildi.

Yahudilerin restorasyonu şeklindeki şiliastik kavram Britanya’nın entelektüel tarihinde kök salmıştı. Anglikan mesihçiliği ve evanjelizmi tarafından geliştirilen doktrin, on dokuzuncu yüzyılın başlarında¹⁵ zaten tamamen işlenmişti; sonraki yüz yıl boyunca hacimli literatürde buna neredeyse tek bir yeni düşünce eklenmedi. Bu doktrine göre, Son Gün (Last Day) hakkındaki kehanetlerin gerçekleşmesi, Yahudilerin devredilemez bir hakka sahip oldukları atalarının topraklarına geri dönmeleriyle bölünmez bir şekilde bağlantılıydı. Fiziksel ve dini restorasyonları -yani diasporalarının sona ermesi, Filistin’de toplanmaları ve Hıristiyan müjdesini kabul etmeleri- insanlığın kurtuluşu için ilahi planın temel bir bileşeni ve Mesih’in Krallığının gelişi için bir ön koşul olarak düşünülmüştür. Yahudilerin din değiştirmelerinin restorasyondan önce mi gerçekleşmesi gerektiği yoksa bunun sadece Filistin’de mi olabileceği sorusu sık sık gündeme geliyordu.

Restorasyonu ve onunla birlikte Son Günlerin gelişini ilan eden zamanın alametlerinin yorumları, tekrar tekrar düzeltilen hatalara yol açtı. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda, papalık ve İslami gücün (yani Osmanlı gücünün) çöküşüne dair kanıtlar böyle bir işaret olarak yorumlandı. Hangi ulusun ya da yöneticinin ilahi takdirin aracı olarak seçileceği ve restorasyonun sorumluluğunu üstleneceği konusunda varılan sonuç, güç

14 Bkz: Hyamson, *British Projects*, pp. 5-21; Kobler, pp. 58-81; Hajjar, *L’Europe*, pp. 325-40; Sharif, pp. 127-32.

15 Bkz: Kobler and, especially, Verete, “The Restoration of the Jews.”

dizilimine bağlı olarak değişiyordu. Napolyon Mısıra indiğinde ve hatta Filistin'e doğru yürüdüğünde (1789-99), Tanrının isteğini yerine getirmek için seçilmiş gibi görünüyordu. Ancak sonraki yıllarda gerçek doktrin, savunucularının gözünde bu tür hatalardan daha net bir şekilde ayrıldı; bu rolün İngiltere'ye gittiğini gördüler.

Bu kavramlar, on dokuzuncu yüzyılın Evanjelik canlanma hareketi tarafından güçlendirildiğinde daha geniş bir etkiye sahip olmuştur. Her Doğu krizi -on sekizinci yüzyılın sonu ve on dokuzuncu yüzyılın başında; 1830'ların sonu ve 1840'ların başında; Kırım Savaşı sırasında ve 1870'lerin sonu ve 1880lerin başında- bu tür kilise vaazları, broşürler, kitaplar, projeler ve siyasi talepler dalgasını tetikledi. İnsanların bu tür temel bilgilerden çıkardıkları sonuçlar her krizde farklılık gösterdi; başka bir deyişle, günlük siyasetin gerçeklerine ve zorunluluklarına uyacak şekilde uyarlandı.

Kırım Savaşı sırasında bir broşürde Britanyalılar sevinin! yazıyordu. İhmal edilmiş Yahuda ırkının uzun süredir dağılmış üyelerini güzel topraklarına geri götürmek ve anavatanlarına (koruyucusuna olan bağlılığından şüphe edilemeyecek) bir koloni yerleştirerek tehditkar davetsiz misafirin [yani Rusyanın] yoluna bir engel daha koymak size düşecek. Yahudilerin Hıristiyanlığı kabul etmelerinin, peygamberler tarafından ilahi esinle önceden bildirilmiş bir gerçeği temsil ettiği apaçık ortadaydı ve tekrar vurgulanmasına gerek yoktu. Ancak Yahudilerin din değiştirmesinin Kutsal Topraklara dönüşten önce gerçekleşmesi gerekmezdi¹⁶.

O yıllarda Filistin'de yaşamış olan bir yazar daha az hevesliydi. Yahudi ulusunun yeniden doğuşunu, bir zamanlar çok kutsal olan bir mirasın şimdiki hak sahiplerine karşı Hıristiyan kılıçları ve asalarıyla desteklenen yenilenmiş bir krallığın kurulmasını; yıkımına neden olan kirlilikler değişmeden kalırken, aslında kendisine karşı desteklenen bir devlet adamının nerede olduğunu kuşkuyla soruyordu. . .? Bununla birlikte, bunun karşılaştırılan zamanda yaratıcı gücün açık bir tezahürü yoluyla gerçekleşeceği düşüncesiyle kendini teselli etti¹⁷.

Osmanlının 1875 yılındaki iflası ve bunun sonucunda ortaya çıkan ve yıllarca süren kriz, daha fazla zamanın işaretlerini ortaya çıkardı. Tüm Hıristiyanlar ... Osmanlı İmparatorluğunun çöküşüne sevinmelidir, diye vaaz veren Hoare, çünkü Müslümanların yıkılışı Yahudilerin umududur ve Yahudilerin dönüşü Kudüs'ün görkemli krallığının muzaffer gelişinin mutluluk verici habercisi olacaktır, dedi. Filistin, Türklerin kötü yönetiminden kurtulacak ve yasal sahipleri, İbrahim'in torunları, Tanrının onu verdiği ulus, böylece bir kez daha içinde süt ve bal akan bir ülke haline gelecektir¹⁸. Ama ... [İsrailoğulları] evlerine geri döndürülüp de Tanrıya geri döndürülmezlerse, bu onlar için çok kötü bir bereket olur¹⁹. Ancak Yahudilerin Hıristiyanlığa geçişleri onların Filistin'e dönüşünden sonra gerçekleşecekti.

16 *The Final Exodus*, pp. 14 and 25

17 Dupuis, 1, pp. 156ff.

18 Hoare, *Rome, Turkey, and Jerusalem*, pp. 48 and 103.

19 Hoare, *Palestine and Russia*, pp. 22 and 27.

1871den 1874e kadar Filistin’de yaşamış olan James Neil, zamanın alametlerinin gerçekten de yaklaşmakta olan restorasyona işaret ettiğini doğruladı. Özellikle de geri dönen Yahudilerin sayısındaki artıştan kaynaklanan ülkedeki Yahudi nüfusunun büyümesine atıfta bulundu. Ancak aynı zamanda kısa vadeli beklentilere karşı da uyarıda bulundu, özellikle de papalık ve Yunan kilisesi Filistin’e büyük ölçüde yerleşmiş olduğundan ve bu kadar çabuk geri çekilmeyeceklerini dile getirdi²⁰.

Doğal olarak, Yahudilerin restorasyonu doktrini Büyük Britanya halkı için genel bir kanaat haline gelmedi. Ancak Filistin’in Yahudilerin er ya da geç geri dönecekleri Tanrı vergisi yurtları olduğu yönündeki otoriter iddia ise geniş yankı uyandırdı. Bu kısıtlı anlamda restorasyon fikri sıradan bir bilgi haline geldi. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Filistin’le ilgili İngilizce literatüre, sadece teyit etmek için bahsedilen apaçık bir gerçek gibi nüfuz etmiştir²¹. Kıtada vaaz edilen Barışçıl Haçlı Seferi ile bağlantılı olarak, Yahudilerin önünü açacak bir haçlı seferi için çağrılar bile yapıldı. Walker, Filistin’deki bir gezisinden sonra şöyle yazmıştı: Eğer ikna edici belagat benim özel yeteneğim olsaydı, tüm Hıristiyan âlemine, Filistin’in kutsal topraklarından Müslüman yağmacıların otları yok eden toynak izlerinin silinmesi için saban ve budama kancasıyla yeni bir haçlı seferi vaaz ederdim. Bu sefil, cahil, yarı vahşi Araplar, kirli köyleri ve sefil kulübeleriyle, İsrail’in ihtişamlı günlerinde Davut ve Süleyman’ın yönettiği milyonlarca zeki, kibar, son derece medeni ve iyi yönetilen tebaanın uygun halefleri ve haklı mirasçıları olamazlar! Filistin’i kâfirlerin elinden kurtarmak için şiddetli bir haçlı seferi vaaz edilecek olsaydı, Orta Çağın kutsal savaşından daha iyi sonuçlar alınabileceği umulurdu. Ancak o zamanlar geride kaldı ve artık bu yollara başvurulamazdı, çünkü ... ezilen halkların korunması ve kötü yönetilen toprakların daha iyi düzenlenmesi için müdahale etmek güçlü ve müreffeh ulusların tanınmış bir görevi haline geldi - hem diplomatik yollarla hem de diplomasi dışı baskı yoluyla. Filistin söz konusu olduğunda, Hıristiyan dünyasının kamuoyunun onaylayacağından daha fazlası gerekli olmayacaktır. Ancak Filistin üzerinde sadece Yahudilerin meşru hakkı vardı; orada düzeni kim kurarsa kursun bunu orayı gerçek sahiplerinin yeniden işgaline hazırlamak için yapmak zorundaydı. Örgütleyici gücün görevi, Yahudiler bir ulus olarak ülkelerini kendileri ele geçirmeye hazır olur olmaz yerine getirilecekti. O zamana kadar, onları sadece bağımsız bir ulusal varoluşun sorumluluklarına hazırlamak mümkün olabilirdi²². Bu tür yansımalar radikal bir şekilde formüle edilmişti; Haçlı Seferi motifi ile restorasyon kavramı arasındaki bağlantı gündelik, sıradan bir şey değildi. Ancak Balfour Deklarasyonu ve İngiliz Mandası ışığında, bunları saçmalık olarak görmemek mümkün değildir.

1870’lerin sonuna doğru restorasyon fikri emperyalist eğilimlerle daha da güçlü bir şekilde birleşti ve her türlü projeye ilişkilendirildi²³. İngiliz sanayici Edward Cazalet, Yahudileri Filistin’e geri götürmek ve Filistin ülkesi ile İngiltere arasında kalıcı bir bağ

20 Neil, pp. 8-11, 36ff., 41, 73-77, 109.

21 Amerika Birleşik Devletleri’ndeki paralel binyılıçlık, Protestan Evanjelik canlanma hareketi ve bunun Filistin’le ilişkisi hakkında bir açıklama için bkz. Levine

22 Walker, pp. 39, 255-76, 283-85, 293ff.

23 Bakınız. Hyamson, *British Projects*, s. 22-36; Sharif, s. 133.

oluşturmak amacıyla 1878-79 yıllarında Filistin üzerinde bir İngiliz himayesi kurulması çağrısında bulundu²⁴. Filistin Keşif Fonunun tanınmış aktivistlerinden Charles Warren, Osmanlının iflası karşısında Kutsal Toprakların yirmi yıllığına - Doğu Hindistan Şirketini örnek alan - bir şirketin gözetimi altına verilmesini önerdi. Şirket, İstanbul'daki hükümete Filistin'in mevcut vergi gelirine eşdeğer bir meblağ ödemeyi garanti edecek ve hükümetin alacaklılarına ödenmesi gereken faizin bir kısmını ödeyecekti. Şirketin görevi, Yahudileri adım adım ülkeye yerleştirmek ve böylece Filistin'in nihayetinde kendi mülkiyetleri ve kontrolleri altına girmesini sağlamak olacaktı. Elbette Filistin'deki Araplara ne olacağı sorusu akla gelebilir. Warren, Ben de soruyorum: Araplar kimdir? Warren'in bu sorunun çözümüne yaptığı tüm katkı buydu²⁵.

Batı Filistin Araştırmalarının popüler müdürü Conder, en azından ülke sakinleriyle yapılabilecek bir şeyler biliyordu. Ona göre, Filistin'in yeniden canlandırılması ve mevcut nüfusuna tarım disiplininin öğretilmesi için, buranın gerçek sahipleri olan ve doğaları gereği enerjik, çalışkan ve incelikli olan Yahudilerden daha uygun kimse olamazdı. Elbette yerli köylüler korkunç derecede cahil, fanatik ve her şeyden önce müzmin yalancılardı ama aynı zamanda geliştirildikleri takdirde kendilerinden yararlı bir nüfus yaratacak niteliklere de sahiptiler.- yararlı-, yani ülkenin sahipleri olan Yahudiler için²⁶.

Yahudilerin Filistin üzerindeki devredilemez hakları, Filistin'e geri dönüşleri ve İngiltere'nin bu vesileyle üstlendiği rol doktrini, şiliastik kılıfından sıyrıldıktan sonra, Filistin'le ilgili İngiliz literatüründe sıradan bir hal aldı. Bu, İngilizlerin Filistin anlayışının temel bir bileşenydi. Yahudilerin Hıristiyanlığa geçişine dair imaj da giderek kayboldu. Birinci Dünya Savaşının başlangıcında doktrin bu haliyle hala etkiliydi. Kavramın sekülerleştirilmiş halinin cazibesi, 1917de Balfour Deklarasyonunu doğuran savaş ve emperyal stratejinin siyasi düşünceleriyle karıştı. Balfour 1919'da Siyonizmin şu anda kadim topraklarda [Filistin'de]²⁷ yaşayan 700.000 Arap'ın arzu ve önyargılarından çok daha önemli olduğuna dair inancını dile getirdiğinde, şüphesiz İngiliz nüfusunun çoğunluğunun en içten düşüncelerini ifade ediyordu. Yahudilerin restorasyonu hedefi fark edilmeden Siyonizm'in hedefleriyle eşitlenmişti; emperyalist politika bağlamında restorasyoncular kendilerini Siyonistlerle özdeşleştirdiler²⁸.

Kolonizasyon Projeleri

Kutsal Toprakların kolonileştirilmesine yönelik bir dizi öneri ve plan, on dokuzuncu yüzyılda endemik olan Filistin'e yönelik dini-politik çabalar ve özlemlerle bağlantılı olarak dile getirilmiştir. Avrupa kolonizasyonu çağrısı özellikle 1860ların ortalarından sonra yüksek sesle dile getirilmeye başlandı. Bu çağrı, az ya da çok gerçekçi projeler ve pratik

24 Bakınız. Hyamson, *British Projects*, s. 33ff.; Kobler, s. 96.

25 Warren, *The Land of Promise*, pp. 5ff. Filistin'deki İngiliz egemenliğiyle ilgili olarak şunları yazar: "İngilizlerin eninde sonunda bu ülkeye yerleşmeyi gerekli bulacaklarından kendi adıma hiçbir şekilde şüphe duymuyorum". Warren, *Underground Jerusalem*, p. 448.

26 Conder, "The Present Condition of Palestine" pp. 8ff.

27 Alıntı Sykes, s. 5'te yapılmıştır.

28 Örneğin, bkz: Sidebotham, s. 173ff.

çabalar şeklinde konsolide edildi²⁹. Ülkeyi geliştirmek için sömürgeleştirmeye duyulan ihtiyaç, Avrupalıların Filistin anlayışında temel bir unsur haline geldi.

Meseleleri olduğu gibi bilen ve bu ülkeye yeniden nasıl yardım edilebileceği sorusu üzerinde biraz kafa yoran herkes, bunun ancak Hristiyan dünyasının getirdiği kültür sayesinde gerçekleşebileceği ve yeni ve daha iyi koşulların yolunu hazırlamak için Hristiyan, medeni topraklardan büyük bir göçün gerekli olduğu sonucuna hemen varır.

Schick, 1881 yılında konuyu bu şekilde formüle etmiştir³⁰. Ülkenin Arap sakinlerine herhangi bir önem verildiği ölçüde, onlara biçilen rol hiç de imrenilecek bir rol değildi. Heilige Land adlı yayın organı okuyucularına şu açıklamayı yapıyordu: Birçok yabancı kolonicinin buraya yerleşmesi çok arzu edilen bir şeydir. Eriha vahasının, Saron [metinde geçtiği gibi] ve Esdrelon [metinde geçtiği gibi] ovalarının ve Filistin'deki diğer birçok yerin meşhur bereketi, bir kez çalışkan ve zeki sömürgecilerin eline geçtiğinde ... hacıların gözünü ve kalbini bir kez daha sevindirecek ve sömürgecileri emekleri için zengin bir şekilde ödüllendirecektir³¹. Avrupa yerleşimlerini kurmak kolay bir şey olacaktı; fellahlar (köylüler) topraklarını Avrupalılara memnuniyetle satacak ve karşılığında onlardan ekmek ve koruma bekleyeceklerdi. Sömürgeciler daha sonra yerlileri tarım işçisi olarak kullanabileceklerdi³². Tek tek ailelerin ve grupların cesaret kırıcı deneyimlerine rağmen, Heilige Land'ın yazarları Filistin'de kolonileşmeye ilgi uyandırma fikrinden vazgeçmeyecekti; özellikle Katolik kolonileri umuyorlardı. Şimdiye kadar bilinen tek başarı olan Alman Tapınakçıların yerleşimcilerinin takdir-i ilahinin dolaylı bir aracı, sosyal bir faktör ve özellikle Filistin'de çok ihtiyaç duyulan bir karşılıklı teşvik aracı olduğunu kabul ettiler³³.

Kızıl Haçın kurucusu Henry Dunant, 1866 yılında Doğunun Yenilenmesi için Uluslararası bir Dernek (International Society for the Renewal of the Orient) kurulması çağrısında bulundu. Bu derneğin öncelikli hedefi, III. Napolyon'un himayesi altında Filistin'in kitlesele olarak kolonileştirilmesi olacaktır. Bu girişim yine de uluslararası bir nitelik taşıyacak ve Filistin'in tarafsızlaştırılmasına yol açacaktır. Projenin bir parçası olarak, Avrupa'nın Yahudi finans patronlarının üstlenmesi gereken bir görev olan Yahudilerin yerleşimi üzerinde özellikle durulacaktı. Belki de Fransız imparatoru daha sonra, Avrupa'nın koruması altında olsa da Fransa'ya bağımlı olacak Filistin'deki küçük bir İbrani devletinin nihai egemenliğini devralmayı düşünebilirdi. Yahudiler, Fransa ve İngiltere'nin Asya'daki uygarlaştırma misyonunu sürdürebilirlerdi. Avrupa'nın Filistin'i sömürgeleştirmesinin en önemli sonucu, Kutsal Toprakların Türklerin boyunduruğundan kurtarılması ve İslam'ın egemenliğine barışçıl bir şekilde son verilmesi olacaktır³⁴. Bu fikirler ve bunlardan doğacak

29 Bknz. Schick'teki genel bakış, "Studien über Colonisirung," pp. 37-39, 58-61, 80ff., 90-100; Schick, "Zur Colonisations-Frage;" Schick, "Der gegenwertige Stand der Colonisations-versuche."

30 Schick, "Studien über Colonisirung," p. 37.

31 HL X (1866), p. 162.

32 "Der Ackerbau in Palastina," HL XVI (1872), pp. 117ff.

33 "Gedanken über die politische, soziale und religiose Frage Palastinas, (Filistin'in siyasi, sosyal ve dini sorunları üzerine düşünceler)" HL XIX (1875), pp. 149-53.

34 Dunant. Dunant'ın Schwabian Tapınakçıları ile ortak çalışmaları hakkında bilgi için bkz. Carmel, *Die*

uluslararası toplum, 1870lerin ortalarına kadar Filistin’le ilgilenen Avrupalıları meşgul etti; ancak elle tutulur bir sonuç elde edilemedi³⁵.

Fransa’da 1876 yılında hayata geçirilen ve Filistin konusunda tanınmış mimar ve yazar Pierottinin IX. Papa Pius’un onayını aldığı özel bir Katolik kolonizasyon projesi de büyük bir başarı elde edemedi. Projenin amacı Kutsal Topraklarda Katolik kolonileri kurmak ve Katolik hac ziyaretlerini teşvik etmektir³⁶.

Hayfa yakınlarında ilk Tapınakçı kolonisinin kurulmasından kısa bir süre önce, daha önce iki yılını Ortadoğu’daki araziye keşfederek geçirmiş olan Viyanalı coğrafyacı Kuhlmann³⁷, tüm Ortadoğu’yu kendi eylem alanı olarak gören şovenist ve ırkçı bir Töton misyonu anlayışına dayanarak Filistin’in Töton kolonizasyonu için çağrıda bulundu. Onun projesi de Dunant’inkinden daha baştan çıkarıcı bir mantığa sahip değildi. Kuhlmann bir yandan okurlarına büyük ölçüde insansız bir Filistin tasvir ediyordu. Öte yandan, göçmenlerin teker teker yerleşemeyecekleri, Müslüman nüfusa karşı koyabilmeleri için her zaman silah taşıyabilen en az bin kişilik büyük gruplar halinde yerleştirilmeleri gerektiği konusunda uyarıda bulundu³⁸.

Siyonist literatürde özellikle İskoç diplomat, siyasi aktivist ve (Hıristiyan) mistik Oliphant’ın kolonizasyon projesi proto-Siyonist olarak tanımlanmaktadır³⁹. İlk Yahudi göç dalgasının arifesinde, İngiliz hükümetinin desteğiyle Oliphant, Ürdün’ün diğer yakasındaki Balqada bir Yahudi kolonisi kurma planını sürdürüyordu; ancak çabaları Konstantinopolis’le ters düştü⁴⁰.

Kolonizasyon heveslilerinin bu tür önerileri takip ederken, yerli nüfusun varlığı sorununu algılamadıkları doğru değildi. Kuhlmann açık ve basit bir askeri çözüm önerirken, Oliphant göçebe yaşam tarzından vazgeçmeyen Trans Ürdünlü nüfusun bu unsurlarının Kuzey Amerikadaki Kızılderililer gibi rezervasyonlara yerleştirilmesini istiyordu. Yerleşik tarımcılara gelince, onlar göçmen kapitalistler tarafından istihdam edilebilecek değerli bir işgücü oluşturacaklardı⁴¹. Ayrıca, verimli Hula ovalarıyla ilgili olarak, Dan’ın adamlarını örnek almak istediğini bildirdiğinde zihniyetini açıkça ortaya koydu: daha önceki zamanlarda orada yaşayan köylüleri sürmüşlerdi. Ancak bunu modern bir şekilde yapmak gerekiyordu; bir anonim şirket kurulabilir, arazi sahipleri tazmin edilebilir ve işçi olarak tutulabilir ve Hula bölgesinde karlı bir iş kurulabilirdi⁴². Conder da yerli halktan yararlanılabileceğine ve

Siedlungen, pp. 19-21 and 25; Brugger, pp. 42ff.

35 Bknz: Roulliet; *Die Warte*, 17 February 1870; “Gedanken über die politische, soziale und religiöse Frage Palastinas,” HL XIX (1875), pp. 147ff.

36 *La Terre Sainte* [The Holy Land] 1876/6/7/8, pp. 261ff., 426ff., and Supplement No. 1.

37 Tapınakçılar Viyana’da Kuhlmann ile buluştular ve Filistin’e giderken onunla konuştular; bkz. Brugger, s. 45

38 *Palastina als Ziel und Boden germanischer Auswanderung und Kolonization*’dan alıntılanmıştır, s.35

39 Oliphant’ın “proto-Siyonist” olarak nitelendirilmesi için bkz: İsrail Cep Kütüphanesi. *Immigration and Settlement*, p. 14, note 12.

40 Oliphant, *The Land of Gilead*, especially XIII-XXX- VII, pp. 284-304, 502-38; Henderson, pp. 203-12; PRO-F.O. 195, vol. 1263 (Beirut, 14 May 1879).

41 Oliphant, *The Land of Gilead*, p. 286

42 A.g.e., s. 19.

onları odun yontan ve su çeken kişiler haline getirebileceğine inanıyordu⁴³. 1872de Filistin Keşif Fonundan meslektaşı Tyrwhitt Drake açıkça şöyle yazmıştı: *Sadece şunu öyleyebilirim ki, [Osmanlı] hükümeti yabancılara toprak satma konusundaki isteksizliğini yenebilirse bu çok muhteşem bir şey olur. Doğru garantilerle bu toprakların [Filistin] büyük bir kısmı uygun bir pazar bulacak ve o zaman şu anda orada bulunan köylüler ya temizlenecek ya da toplumun yararlı üyelerine dönüştürülecek ve Türk hükümetinin artan geliri çok önemli olacaktır⁴⁴.*

Bununla karşılaştırıldığında, Tapınakçılar Cemiyetinin yöneticisi Hoffman'ın 1882de vardığı sonuç aslında ferahlatıcı olarak tanımlanabilir: Araplar kesinlikle kovulamazlar, çünkü ezici çoğunluk ve toprağın gerçek sahipleridirler. Dahası, savunmasız da değiller; Türklerin askeri açıdan iyi örgütlenmiş gücü, yerli halka karşı herhangi bir şiddet eylemini boşa çıkarabilir. Avrupalı sömürgeciler için Avrupalı bir gücün koruması vazgeçilmez olacaktır⁴⁵.

Ancak genel olarak, potansiyel sömürgeciler yerli halk konusunda fazla endişe duymuyorlardı. Ya nüfusun olmadığı bir Filistin'e dair basmakalıp sözlere geri döndüler ya da basit, hazır çözümler sundular. Dolayısıyla, 1840larda Yahudilerin restorasyonunu teşvik eden bireysel propagandacıların anlayışlarından, on dokuzuncu yüzyılın son üçte birinde çeşitli türevlerden kolonizasyon meraklılarına ve yirminci yüzyılın Siyonist anlayışlarına kadar uzanan düşüncede kapsayıcı bir süreklilik vardı. 1845 yılında Mitford (restorasyoncu), Küçük Asya'daki Müslüman nüfusun yeniden yerleştirilmesiyle Yahudi göçmenlere yer açılabilceği fikrini ortaya attı⁴⁶. Ve 1918de Ballod hala şuna inanıyordu: En az zorluk çekeceğimiz kesim Arap fellahlar olacaktır. Kendilerine başka bir yerde, örneğin Kuzey Suriye'de ya da Babil'de daha iyi koşullar sunulursa ve burası geniş çaplı kültürel faaliyetlerle restore edilirse Filistin'i memnuniyetle terk edeceklerdir⁴⁷.

Ancak birçok kolonizasyon projesi ve girişiminden sadece ikisi başarılı oldu: 1868den beri Tapınakçıların ve 1882den beri Yahudi göçmenlerin yerleşimleri. Wiirtembergli pietist bir tarikat olan Tapınakçılar, kendilerine Kudüs'te Tanrının halkını bir araya getirme hedefini koymuşlardı. Temel ilkelerini 1861 tarihli bir bildiriyle ilan etmişlerdi: Alman ulusunun akli Kudüs'teki [T]empleın inşasına ve Filistin'in işgaline yönlendirilmelidir ... bu hedefi takip eden merkezi bir Alman otoritesi oluşturmak için çaba göstermeliyiz⁴⁸. Tanrının halkının (başka bir deyişle kendilerinin) Kutsal Toprakları işgal etmek için dokunulmaz bir hakka sahip olduklarına inanıyorlardı. Amaçlarını gerçekleştirmenin yolu Filistine göç etmektir. Başlangıçta uzun süren zorluklardan sonra, Schwabian Tanrı halkı 1868-1873 yılları arasında dört yerleşim yeri kurdu ve 1902-1907 yıllarında bunlara üç tane daha eklendi. Ancak Kutsal Toprakları dönüştürmesi beklenen insan kitleleri ortaya çıkmadı. Filistine

43 Conder, "The Present Condition of Palestine," pp. 8ff.; ayrıca bkznz: Conder, *Tent Work*, 11, pp. 327ff.

44 Quoted in SWP, *Samana*, p. 256.

45 *Die Warte*, 11 May 1882.

46 Bknz: Kobler, p. 77.

47 Ballod, p. 30.

48 Quoted in Brugger, p. 39.

yerleşen Tapınakçıların sayısı hiçbir zaman en fazla 2.200 kişiyi geçmedi⁴⁹.

Ancak Alman imparatorluk hükümeti hiçbir zaman yerleşim faaliyetlerini bir politika düzeyine yükseltmemişti. Bu nedenle Alman sömürgecilere karşı nispeten ihtiyatlı davranmıştır. Yerel yetkililerle sürekli kavga eden ve hatta vergi ödemekten kaçınacak kadar ileri giden Tapınakçılar, Alman-Osmanlı ilişkileri için olağanüstü yıkıcı bir unsur gibi görünüyordu⁵⁰. Babıalinin doğal olarak temel kuşkuvarı vardı. Yabancılar Osmanlı İmparatorluğunda gayrimenkul edinme hakkı tanıyan 1867 tarihli yasaya rağmen, Babıali, İstanbuldaki Alman dışişleri temsilcisinin bildirdiğine göre, Tapınakçıların kendilerini ulusal makamlardan bağımsız hale getireceklerinden korkarak, Tapınakçılara mülk tapusu verilmesine uzun süre karşı çıktı. Aynı nedenle, Hayfadaki Alman konsolosluk temsilcisi Kellerin tanınması başlangıçta reddedildi; küçük bir Alman devletinin bir tür valisi olmasından korkuluyordu⁵¹. Bu nedenle Tapınakçılar imparatorluk hükümeti tarafından Ortadoğuda önemli bir köprübaşı olarak görülmediler ve özellikle de başlangıçtaki dini gayretleri azalmaya başladıktan sonra, umdukları gibi korunup kollanmadılar. Alman Protestan ve Katolik kurumlarını teşvik etmek ve bir Alman-Yahudi müşteri kitlesi yaratmak, Filistin'de bir Alman pozisyonu inşa etmek için daha önemliydi. Bu son faktör, özellikle 1870lerden sonra önemli bir rol oynamıştır⁵². Yahudilerin korunması söz konusu olduğunda İngiltere, Alman İmparatorluğunun ciddi bir rakibi haline gelmişti. Böylece Tapınakçıların tarihsel rolü, başarılı rakipleri ve mirasçıları olan Yahudi yerleşimcilere, Filistin'deki Avrupa kolonizasyonunun gerçekten başarılı olabileceğini kanıtlamaya indirgenmiş oldu. Yahudi yerleşimciler Tapınakçıların deneyimlerinden ders çıkarmaya çalıştılar.

Sonuç

İlk Yahudi göç dalgasının (ilk aliya) arifesinde Filistin'de sadece 24.000 Yahudi yaşıyordu. Bunların büyük çoğunluğu kutsal şehirler olan Kudüs, Safad, Tiberias ve Hebronda yaşıyordu (Hebronda nispeten küçük bir Yahudi cemaati olmasına rağmen). Avrupa'nın Kutsal Topraklarla ilgili çok yönlü arzuları ve Filistin'le artan temas ve bilgi birikimi, Yahudi Kolonizasyon Derneğine yeni bir ivme kazandırdı ve Avrupalı Yahudilerin Filistin'e ve orada yaşayan Yahudilerin durumuna, yani eski Yişuv'a olan

49 Tapınakçılar hakkında özellikle bkz. Carmel, *Die Siedlungen*; ayrıca bkz. Paulus; Brugger; Seibt; Imberger.

50 Vergi ve haraçlar konusunda süregelen anlaşmazlıklara ilişkin belgeler Kudüs'teki Alman konsoloslğunun arşivlerinde ciltler dolusu yer tutmaktadır; Özellikle bkz. SA-DKJ, A.XIII.1.S., vol. 1; A.XXII.1.a.4.; A.XXII.1.d.; A.XXII.1.e. Bd. 1; A.XXII.10.a; A.XXXVI.1. Kudüs konsolosu Miunchhausen'in Tapınakçılar hakkında söyleyecek iyi bir şeyi olmamasının nedeni de bu olabilir. Hayfa'daki Keller'e 2 Mayıs 1879'da yazdığı mektupta, muhtaç durumdaki koloninin Dışişleri Bakanlığı'ndan hiçbir destek alamayacağını bildirdi. Göçmenler, Alman devletini mülkiyetten ve üretici güçlerden mahrum bırakarak ona zarar vermişlerdi; bu nedenle yardım bekleyemezlerdi. Miunchhausen, Tapınakçıların İngiliz koruması altında üzüm bağları yetiştirebilecekleri Kıbrıs'a yerleştirilmelerini önerdi! (ISA-DKJ, A.XXXI.7). Zaten 27 Temmuz 1874'te Yafa'daki Murad'a sert bir mektup yazarak Tapınakçılar cemaatinin devlet içinde devlet olmasına izin verilmesinin hoş görülemeyeceğini söylemişti. (ISA-DKJ, A.XXXVI. 1.).

51 AA-1.A.B.q. (Türkiye), s. 126 (Pera, 29 Kasım 1877); emlak sorunu hakkında ayrıca bkz. AA-Konst., GEN.76.K.18.d.

52 Bkz: Eliav, *Die Juden Palestinas*; Eliav, "German Interests."

ilgisini artırdı. Hıristiyan kolonizasyon projelerine paralel olarak, bu tür Yahudi girişimleri de vardı. Örneğin, 1860 yılında Dr. Lorje Oder Nehri üzerindeki Frankfurt'ta Filistin için Kolonizasyon Birliğini kurdu ve bu girişim Kudüs'teki Avusturya Başkonsolosu tarafından olumlu karşılandı. Bu derneğin yakın hedefi Filistin'de büyük bir Yahudi tarım kolonisi kurmak, uzun vadeli hedefi ise Yahudi devletinin restorasyonu idi⁵³. İngiliz Sir Moses Montefiore gibi hayırseverler veya Alliance Israelite Universelle gibi örgütler, özellikle sanayi ve tarımsal üretim faaliyetleri için teşvikler yaratarak Eretz İsrail'deki dindışlarının yaşam koşullarının iyileştirilmesini destekledi. Bu, Yahudilerin Filistin'de yeni elde edilen topraklara yerleşmek için ilk büyük girişimlerine yol açtı. Alliance Israelite Universelle 1870'te Yafada (Mikveh Israel) bir tarım ekonomisi okulu kurdu ve 1878'de Kudüslü Yahudiler ilk tarım yerleşimini (Petach Tikva) kurdu; bu yerleşim 1881'de terk edildi⁵⁴. Ancak tüm bunlar birer öncü niteliğindedi ve gerçek Yahudi kolonizasyonu ancak 1882'den sonra başladı ki bu kolonizasyon Filistin'in çehresini değiştirecekti.

Kaynaklar:

Kısaltmalar Listesi.

AA = Politisches Archiv des Auswartigen Amtes, Bonn [Archives of the German Foreign Office, Bonn]
HHSTA = Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien [Austrian State Archives, Vienna]
HL = Das Heilige Land [The Holy Land]
ISA = Israel State Archives, Jerusalem
ÖMO = Osterreichische Monatsschrift für den Orient [Austrian Monthly Magazine for the Orient]
PRO = Public Record Office, London
SWP = The Survey of Western Palestine

Yayınlanmamış Kaynaklar.

Israel State Archives, Jerusalem
DKJ = Files of the German Consulate, Jerusalem.
BCJ = Archives of the British Consulate in Jerusalem.
Public Record Office, London
F.O. 78 = Foreign Office, Series 78 (1853-1883).
F.O. 195 = Foreign Office, Series 195 (1856- 1882).
Archiv Jer., Fasc. = Consular Archives, Jerusalem, Political and Administrative Files, fascicles 38-62: correspondences 1856-1882; fascicle 127: economic files.
Archiv Konst., Konsulatsberichte = Internunciature Archives, Constantinople, third

53 Bunun için bir dosya şurada bulunabilir. HHSTA-Archiv Jer., Fasc. 46 (1862/3).

54 Bkz: Chouraqui, pp. 357-63, 451-56, 494ff.; Margalith, pp. 42-45.

consular reports and instructions, older series 1861-1880, recent series, Beirut, 1880-1894, and Jerusalem 1881-1896.

I.A.B.q.(Turkey) 108 = Correspondence with the delegation in Constantinople, and with other embassies and foreign cabinets about the internal situation and conditions of Turkey, 16 volumes (1874- 1878).

Konst., GEN.76.K.18.d. = Embassy files, Constantinople: The Wirttembergian colony-Hoffmanian in Palestine (Templar communities in Jaffa, Haifa, and Jerusalem) 1868-1880.

Resmi Yayınlar ve Belge Edisyonları

Eliav, Mordechai, ed., *Die Juden Palästinas in der Deutschen Politik. Dokumente aus dem Archiv des deutschen Konsulats in Jerusalem, 1842-1914*. Tel Aviv, 1973.

Hyamson, Albert M., ed., *The British Consulate in Jerusalem in Relation to the Jews of Palestine 1838-1914*, 2 vols. London, 1939-1941.

Die Warte [The Observation Point (Organ of the Templars, until 1877 Suddeutsche Warte [South German Observation Point], later Die Warte des Tempels [The Observation Point of the Temple]; all quotations are from the following collection of Warte articles: Alex Carmel (ed.). *Palestina-Chronik 1853 bis 1882*. Ulm, 1978.)

Yayınlanmış Eserler.

Ballod, Carl. *Palästina als jüdisches Ansiedlungsgebiet*. Berlin, 1918.

Brugger, Hans. *Die deutschen Siedlungen in Palästina*. Bern, 1908.

Carmel, Alex. *Die Siedlungen der württembergischen Templer in Palästina 1868-1918*. Stuttgart, 1973.

Carmel, Alex. *Geschichte Haifas in der türkischen Zeit 1516-1918*. Wiesbaden, 1975.

Carmel, Alex. *Die deutsche Palästina-Politik 1871-1914. Jahrbuch des Institutes für Deutsche Geschichte*, Tel Aviv, IV (1975).

Carmel, Alex. *Christen als Pioniere im Heiligen Land*. Basel, 1981.

Chouraqui, Andre. *L'Alliance Israelite Universelle et la renaissance Juive contemporaine (1860-1960)*. Paris, 1965.

Circular of a Project for the Erection of Palestine into an Independent State. St. Antonys College, Oxford, Private Papers Collection, DS 125.

Conder, Claude Reignier. *Tent Work in Palestine*, 2 vols. London, 1878.

Conder, Claude Reignier. *The Present Condition of Palestine, Palestine Exploration Fund Quarterly Supplement*, 1879.

Corey, Muriel W. *From Rabbi to Bishop. The Biography of the Right Reverend Michael Solomon Alexander, Bishop in Jerusalem*. London, n.d.

Der Ackerbau in Palästina, *HL XVI* (1872).

Dunant, Henry. *Societe Intemationale Universelle pour la Renovation de l Orient*, only copy, confidential draft, 1866 (to be found in the Bibliotheque Nationale in Paris).

Dupuis, Hanmer L. *The Holy Places. a Narrative of Twvo Years Residence in Jerusalem anid Palestine*, 2 vols. London, 1856.

Eliav, Mordechai. German Interests and the Jewish Community in Nineteenth-Century Palestine, in Moshe Maoz, ed., *Studies on Palestine during the Ottoman Period Jerusalem*, 1975.

The Final Exodus; or, the Restoration to Palestine of the Lost Tribes, the Result of the Present Crisis; with a Description of the Battle of Armnageddon, and the Downfall of Russia, as Deduced Whollyfrom Prophecy. London, 1854.

Greaves, R.W. The Jerusalem Bishopric, 1841, *English Historical Review* LXIV (1949).

Hajjar, Joseph. *LEurope et les Destin&es du Proche-Orient (1815-1848)*. No publisher, 1970.

Hajjar, Joseph. *Le Vaticani-La Franice et le Catholicisme Oriental (1878-1914)*. Paris, 1979.

Hammad, Hairi. Filastin mundu ziyarat Montefiore 1849 hatta harakat at-tahrir al-filastiniya 1965. *At-Talia* (May 1965).

Hammer, Karl. *Weltmission and Kolonialismus*. Munich, 1978.

Hanselmann, Siegfried. *Deutsche Evangelische Palistinamission*. Erlangen, 1971.

Henderson, Philip. *The Life of Laurence Oliphant, Traveller, Diplomat and Mystic*. London, 1956.

Hertzberg, Hans Wilhelm. *Jerusalem-Geschichte einer Gemeinde*. Kassel, 1965.

Hoare, E. *Rome, Turkey, and Jerusalem*. London, 1876.

Hoare, E. *Palestinie and Russia*. London, 1877.

Hyamson, Albert M. *British Projects for the Restoration of the Jews*. Leeds, 1917.

Imberger, Karl. *Die deutschen landwirtschaftlichen Kolonien in Palistinia*. Ohringen, 1938.

Israel Pocket Library. *Immigration and Settlement*. Jerusalem, 1973.

Kobler, Franz. *The Vision Was There. A History of the British Movement For the Restoration of the Jews to Palestinie*. London, 1956.

Levine, Samuel H. *Changing Concepts of Palestine in American Literature to 1867*. Ph.D. thesis, New York University. New York, 1953.

Mahafiza, Ali. *Al-alaqat al-almmaniya-al-filastiniya 1841-1945*. Beirut, 1981.

Margalith, Israel. *Le Baron Edmonid de Rothschild et la Coloniisatioi Jidive eni Palestinie 1882-1899*. Paris, 1957.

Neil, James. *Palestine Re-Peopled; or Scattered Israels Gathering*. London, 1877.

Oliphant, Laurence. *The Land of Gilead with Excursion in the Lebanon*. Edinburgh and London, 1880.

Oliphant, Laurence. *Haifa or Life in the Holy Land 1882-1885*. Jerusalem, 1976 (reprint). *Palästina als Ziel und Boden germanischer Auswanderung und Kolonisation, mit Rücksicht auf eine germanische Kolonisation des Orients ini Allgemeinen*. Pest, Vienna, Leipzig, 1868.

Paulus, Christoph. *Die Tempel Kolonien in Palästina*. *Zeitschrift des Deutschen Palästina-*

- Vereins [Review of the German Palestine Association] VI (1883).*
- Roi, J.F.A. de le. *Die evangelische Christenheit und die Juden unter dem Geischtspunkte der Mission geschichtlich betrachtet*, 3 vols. Karlsruhe/Leipzig/Berlin, 1884-1892.
- Roth, Erwin. *Preu Flens Gloria im Heiligen Land*. Munich, 1973.
- Schick, C. *Studien uber Colonisirung der Heiligen Landes*. ÖMO 7 (1881). .
- Schick, C. *Zur Colonisations-Frage in Palastina*. ÖMO 8 (1882). .
- Schick, C. *Der gegenwärtige Stand der Colonisation Versuche in Palastina*. ÖMO 9 (1883).
- Schmidt-Clausen, Kurt. *Vorweggenommene Einheit. Dir GrJindung des Bistums Jerusalem in jahre 1841*. Berlin 1965.
- Seibt, Hans. *Moderne Kolonisation in Palestina*, 2 parts. Stuttgart, 1933.
- Sharif, Regina. *Christians for Zion, 1600-1919*. Journal of Palestine Studies 5, nos. 3-4 (1976). Sidebotham, Herbert. *England and Palestinie. Essays towards the Restoration of the Jewish State*. London, 1918.
- Sinno, Abdel-Raouf. *Deutsche Interessen in Syrien und Palästina 1841-1898*. Berlin, 1982. *The Survey of Western Palestine*, 6 vols. Jerusalem, 1970 (reprint of the volumes on Galilee, Samaria, Judea, Jerusalem, and General Index, London 1881- 1888).
- The Survey of Western Palestinie, Special Papers*. London, 1881.
- Sykes, Christopher. *Kreuzwege nach Israel*. Munich, 1967.
- Tibawi, A.L. *British Itnerests in Palestine, 1800-1901: A Study of Religious anid Educational Enterprise*. London, 1961.
- Verete, Mayir. *Why Was a British Consulate Estab- lished in Jerusalem?* English Historical Review LXXXV (1970).
- Verete, Mayir. *The Restoration of the Jews in English Protestant Thought 1790-1840*. Middle Eastern Studies 8, no. 1 (1972).
- Verete, Mayir . *A Plan for the Internationalization of Jerusa- lem, 1840-1841*. Asian and African Studies 12, no. 1 (1978).
- Montefiore. *Translation fa LetterAddressed by Sir Moses Mo,itefiore ... to the Jewish Congregations in the Holy Land, on the Promotion of Agnculture and Other Industrial Pursuits in that Country, and of the Replies Received Thereto*. London, 1874.
- Montefiore. *An Open Letter Addressed to Sir Moses Montefiore ... Together with a Narrative of a Forty Days Sojourn in the Holy Land*. London, 1875.
- Walker, B. *The Future of Palestine as a Problem of International Policy and in Connection with the Requirements of Christianity and the Expectation of the Jews*. London, 1881.
- Warren, Charles. *The Land of Promise; or, Turkeys Guarantee*. London, 1875.
- Warren, Charles. *Underground Jerusalem*. London, 1876.